

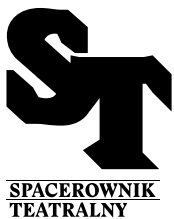

**SPACEROWNIK
TEATRALNY**

WARSZAWA

**Warszawskim szlakiem
Stanisława Moniuszki**

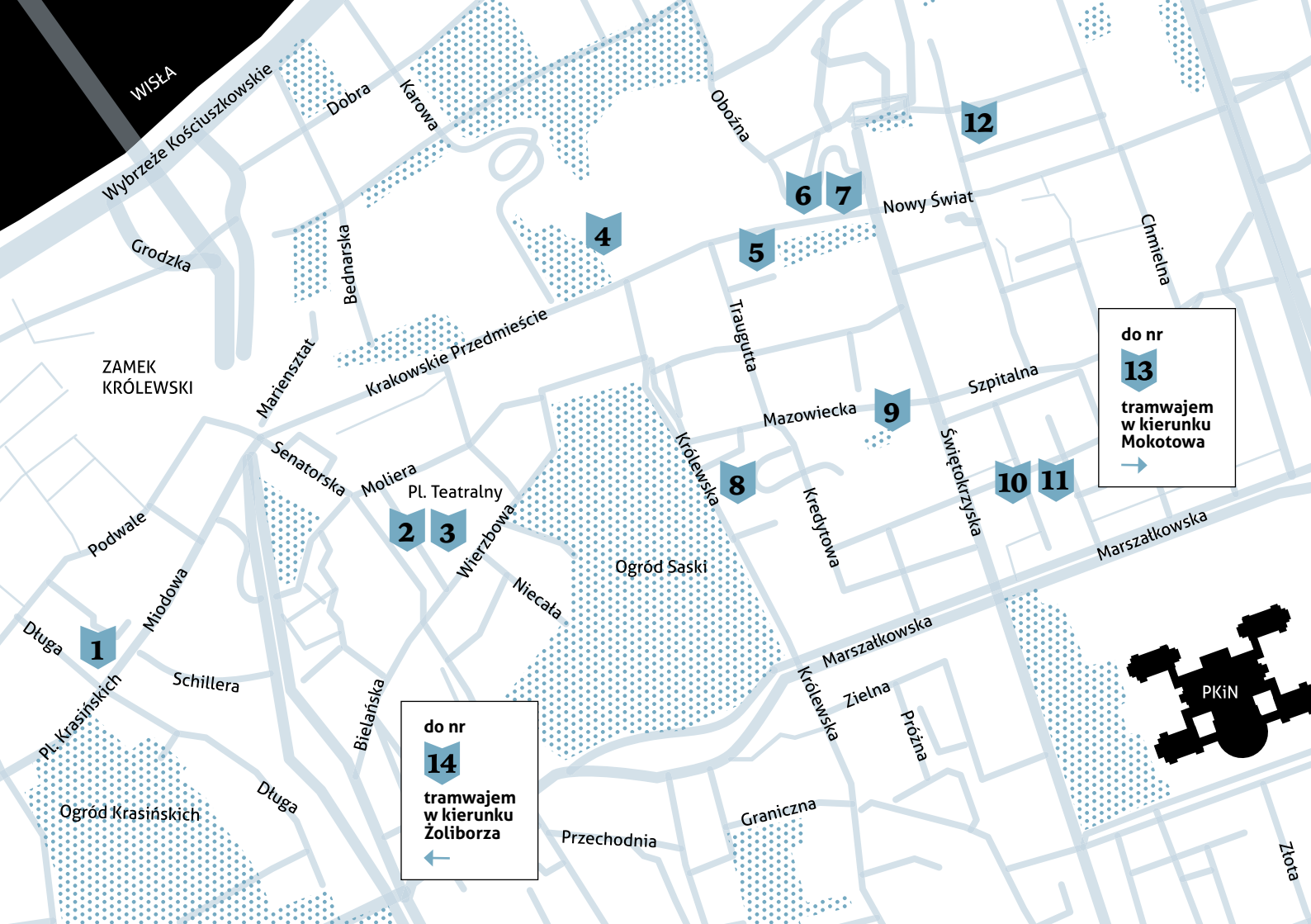
<https://moniuszko200.pl/pl/spacerownik/>

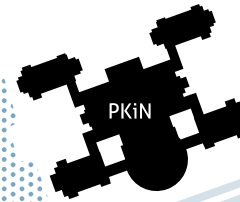
Spacerownik Teatralny to projekt towarzyszący obchodom 250-LECIA TEATRU PUBLICZNEGO W POLSCE, których koordynatorem jest Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego. Spacerownik to zaproszenie do odbywania teatralnych spacerów, dzięki którym mieszkańcy różnych miast będą mogli poznać dzieje polskiego teatru, a może odkryć je na nowo i odnieść do lokalnej historii.

Scenariusze spacerów znajdują się na stronie internetowej spacerownikteatralny.pl. Zawierają plany tras, poszerzone informacje o teatrach i ciekawostki o teatralnych twórcach. Są tam również **specjalne autorskie trasy tematyczne** przygotowywane przez artystów i historyków teatru. Takie trasy przygotowali m.in.: Joanna Szczepkowska w Warszawie, Agnieszka Wanicka w Krakowie, Mieczysław Abramowicz w Gdańsku. W Warszawie będzie można też wybrać się na spacer śladami Wojciecha Bogusławskiego, Jerzego Grzegorzewskiego czy Tadeusza Łomnickiego oraz przejść szlakiem dawnych kawiarni artystycznych i literackich. W Krakowie z kolei przygotowany jest spacer szlakiem Heleny Modrzejewskiej, a w Łodzi ścieżkami Leona Schillera.

Atrakcyjna i niekonwencjonalna forma proponowanych szlaków ma zachęcać do zwiedzania oraz poznawania teatralnej przeszłości poszczególnych miejsc. Projekt stanowi także próbę „wydobycia” z miejskiej architektury miejsc dla teatru niegdyś bardzo ważnych, a dziś zapomnianych oraz zwrócenia na nie uwagi mieszkańców.

1. Gimnazjum Pijarów	ul. Miodowa 22/24	4
2. Teatr Wielki - Opera Narodowa	Plac Teatralny 1	6
3. Pomnik Stanisława Moniuszki	Plac Teatralny 1	8
4. Kościół Wizytek	ul. Krakowskie Przedmieście 34
(obecnie parafia św. Krzyża)	10
5. Bazylika Świętego Krzyża	ul. Krakowskie Przedmieście 3	12
6. Pałac Staszica	ul. Nowy Świat 72	14
7. Pomnik Mikołaja Kopernika przed Pałacem Staszica	ul. Krakowskie Przedmieście	16
8. Kościół Świętej Trójcy	Plac Małachowskiego 1	18
9. Warszawskie adresy. Tablica upamiętniająca ostatnie miejsce zamieszkania Stanisława Moniuszki	ul. Mazowiecka 3/5	20
10. Ulica Moniuszki	ul. Moniuszki	22
11. Filharmonia Narodowa. Posągi Stanisława Moniuszki i Fryderyka Chopina nad wejściem głównym	ul. Jasna 5	24
INNE MIEJSCA ZWIĄZANE Z KOMPOZYTOREM:		
12. Warszawski Instytut Muzyczny	ul. Okólnik 1 (wejście także od ul. Tamka)	26
13. Warszawskie Towarzystwo Muzyczne	ul. Morskie Oko 2	28
14. Cmentarz Powązkowski	ul. Powązkowska 14 (kwatery 9, rząd III)	30

Głównym powodem przeprowadzki rodziny Moniuszków do Warszawy w 1827 roku było zapewnienie matemu Stasiowi dobrego wykształcenia. Takowe gwarantowała nauka w słynnym, warszawskim Gimnazjum Pijarów.

Do Polski pijarzy przybyli na zaproszenie króla Władysława IV Wazy już w 1642 roku. W Warszawie król osadził ich przy ulicy Długiej, gdzie oprócz klasztoru, w latach 1678-1681 powstał także murowany kościół zakonny. W 1740 roku ksiądz Stanisław Konarski, poeta, tłumacz i publicysta założył w stolicy drugą szkołę pijarów zwaną Collegium Nobilium, co dało początek istotnym reformom oświaty w Polsce, a także działalności Komisji Edukacji Narodowej. Szkoła przeznaczona była dla bogatej szlachty i synów magnackich, przyszłej elity społeczeństwa. Nauka trwała osiem lat w ramach pięciu klas – klasy II i IV oraz V były dwuletnie. Program w nowo założonej szkole był przelomowy w dziejach kształcenia polskiej młodzieży. Unowocześniony został nie tylko w zakresie treści nauczania, ale położono też nacisk na wychowanie uczniów w duchu postaw obywatelskich i patriotycznych. Dużą wagę przywiązywano do nauk przyrodniczych, a program obejmował także m.in. historię, prawo polskie i międzynarodowe, ekonomię oraz nauki ścisłe. Ograniczono naukę łaciny i greki na rzecz języka polskiego i języków nowożytnych (francuskiego i niemieckiego). Dużą rolę wychowawczą i edukacyjną odgrywał szkolny teatr.

Początkowo Collegium Nobilium mieściło się w zabudowaniach klasztornych przy ulicy Długiej. Później zostało przeniesione do nowego gmachu przy ulicy Miodowej, który powstał według projektu Jakuba Fontany, najważniejszego architekta warszawskiego klasycyzmu. Rozciągał się on między dotychczasowym budynkiem szkoły przy ulicy Długiej (dawny

pałac Humańskiego) a posesją Dworu Gdańskiego. Miał kształt wydłużonego prostokąta z trzema oficynami od strony północnej. Bryła budynku podzielona była na trzy części z wyodrębnionym dwupiętrowym korpusem środkowym i dwoma jednopiętrowymi skrzydłami. Fasada została wykonana w skromniejszej wersji niż zakładał pierwotny projekt architekta. W 1785 roku gmach przeszedł pierwszą przebudowę.

Budynek Collegium Nobilium, który po zlikwidowaniu szkoły pijarów pełnił wiele różnych funkcji, został niemal doszczętnie zniszczony. Po II wojnie światowej odrodził się według projektu Wojciecha Onitscha, Mariana Sulikowskiego i Andrzeja Uniejewskiego. Architekci zbudowali go w nowoczesnym kształcie, odtwarzając jedynie klasycystyczną fasadę, choć także w kilku pomieszczeniach na parterze zachowały się oryginalne, XVIII i XIX-wieczne sztukaterie i supraporty oraz reprezentacyjny hall wejściowy ozdobiony kolumnami jońskimi z okresu adaptacji dokonanej przez Antonia Corazziego.

Obecnie w budynku przy ulicy Miodowej mieści się Akademia Teatralna im. Aleksandra Zelwerowicza, która w 1955 roku zainstalowała się tam pod nazwą: Państwowa Wyższa Szkoła Teatralna; powstała ona w 1946 roku, kontynuując tradycje Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej. Do historii szkoły pijarów i działającego w niej teatru nawiązuje również utworzony w 1999 roku Teatr Collegium Nobilium, w którym dzisiaj prezentowane są m.in. spektakle dyplomowe studentów Akademii Teatralnej.

Teatr Wielki - Opera Narodowa

... Plac Teatralny 1

Stanisław Moniuszko wraz z rodziną przeprowadził się na stałe do Warszawy z końcem lata 1858 roku po tym, jak uzyskał nominację na stanowisko dyrektora i organizatora opery w Teatrze Wielkim. Poprzedził ją ogromny sukces opery *Halka*, która 1 stycznia tego samego roku miała swoją warszawską premierę. Po spektaklu publiczność zgłosiła Moniuszce

owację na stojąco, wielokrotnie wywołując autora na scenę. W jednej chwili, przybysz z Wilna stał się ukochanym polskim kompozytorem, a Ignacy Abramowicz zarządzający Warszawskimi Teatrami Rządowymi, wręczył artyście nominację na stanowisko pierwszego dyrygenta, później także organizatora opery w Teatrze Wielkim.

Podczas piętnastu niemal lat pracy na tym stanowisku, aż do śmierci w 1872 roku, Stanisław Moniuszko przygotowywał i wystawiał w Teatrze wszystkie swoje opery, poczynając od *Flisa* w 1858 roku, choć oczywiście cały repertuar operowy był bardzo szeroki. To tutaj w 1865 roku odbyła się również triumfalna prapremiera *Strasznego dworu*, drugiej najświetniejszej opery Moniuszki, dzieła szczególnie bliskiego sercom Polaków. Praca w Teatrze Wielkim bardzo absorbowowała kompozytora, wyznaczając praktycznie rytm jego życia w Warszawie, dlatego zawsze mieszkał nieopodal, aby w każdej chwili móc tam zajrzeć.

Budynek Teatru Wielkiego jest jednym z najcenniejszych gmachów Warszawy, oryginalnie wzniesionych w okresie Królestwa Kongresowego. Inspiratorem jego powstania jako siedziby dla przedstawień teatralnych i operowych był Wojciech Bogusławski, twórca polskiej sceny narodowej. Wzorowaną na teatrze San Carlo Nicoliniego w Neapolu budowlę zaprojektował Antonio Corazzi, najwybitniejszy architekt działający w Polsce w XIX wieku. Nowy, monumentalny gmach w stylu klasycystycznym, nazwany Teatrem Narodowym (po upadku powstania listopadowego nazwę utrwaloną do dzisiaj władze carskie zmieniły na Teatr Wielki), powstał na miejscu pałacu i kompleksu usługowo-handlowego Marywil. Okazała elewacja o długości 169 metrów tworzyła południową pierzeję Placu Teatralnego. Sam plac (także rozplanowany przez Corazziego),

połączony ulicą Senatorską z Placem Bankowym, współtworzył nowe rozwiązanie urbanistyczne, wyznaczające swoiste centrum życia kulturalno-społecznego miasta. Na projekt wnętrza wpłynęły w dużym stopniu zarówno prawa akustyki – zainstalowano system pochłaniaczy echa w sali, jak i widoczność sceny od strony widowni. W projekcie uwzględniono także najnowocześniejsze wówczas rozwiązania w zakresie mechanizmów scenicznych umożliwiających zmiany ruchomych dekoracji oraz rozbudowane miejsce dla orkiestry.

W 1939 roku Teatr Wielki został poważnie uszkodzony przez artylerię i naloty bombowe i niemal całkowicie zniszczony po upadku powstania warszawskiego. Przetrwalił jedynie fronton i fragment zabudowań od ulicy Wierzbowej. Powojenna odbudowa Teatru Wielkiego trwała piętnaście lat. Nowy gmach wzniesiony według projektu Bohdana Pniewskiego, wyraźnie jednak przywołujący XIX-wieczną fasadę, został uroczystie otwarty 19 listopada 1965 roku koncertem galowym, podczas którego wykonano m.in. słynnego Mazura ze *Strasznego dworu*. Cała opera zaś była pierwszą premierą na nowej scenie, zaprezentowaną następnego wieczoru. Dzisiaj gmach mieści dwie kluczowe instytucje dla życia kulturalnego całego kraju: Teatr Wielki - Operę Narodową oraz Teatr Narodowy. W 2002 roku fasadę budynku zwieńczyła kwadryga Apollina. Rzeźbę na frontonie Teatru Wielkiego zaprojektował już Antonio Corazzi; jednak po powstaniu listopadowym władze carskie zabroniły dekorowania gmachu symbolem nie tylko sztuki, ale i siły. Po niemal dwóch wiekach, z inicjatywy dyrektora Waldemara Dąbrowskiego zrealizowany został pierwotny plan włoskiego architekta i dziś wydaje się, że czterokonny rydwan powożony przez świetlistego boga stał tam od zawsze.

17 stycznia 1965 roku, w dwudziestą rocznicę wyzwolenia Warszawy, przed lewym skrzydłem gmachu Teatru Wielkiego uroczystość została odsłonięta pomnik Stanisława Moniuszki. Jego autor, Jan Szczepkowski jeszcze w 1936 roku stworzył dwa bliźniacze pomniki twórców związanych z Teatrem Wielkim: właśnie Stanisława Moniuszki i Wojciecha Bogusławskiego. Podczas powstania warszawskiego oba pomniki zostały zniszczone. Uszkodzona figura Moniuszki została znaleziona przez jej autora w szopie na podwórzu Ministerstwa Kultury i Sztuki. Obydwie odrestaurowane rzeźby wróciły na swoje miejsca w roku otwarcia odbudowanego Teatru.

Pomnik przedstawia postać Stanisława Moniuszki opartej na lirze korbowej, symbolu polskiej muzyki ludowej, która często inspirowała kompozytora przy pisaniu m.in. utworów należących do zbioru *Śpiewników domowych*. Moniuszko ubrany jest w długi płaszcz narzucony na surdut, pod rękę trzyma okładkę z nutami. Pomnik mierzy ponad pięć metrów, dwumetrowa postać odlana z brązu stoi na postumencie z fiński granitu, różowego granitu. Zgodnie z projektem Szczepkowskiego cokół ozdabia sześć płaskorzeźb przedstawiających grajków rodem z kapeli góralskiej, uosabiających przymioty rzemiosła scenicznego.

Jan Szczepkowski (1878-1964) to jeden z najważniejszych polskich artystów rzeźbiarzy, którego sztuka przestrzenna przywoływana jest w plastyce jako wzór polskiego stylu art deco. Absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, stawę zyskał po międzynarodowej Wystawie Sztuki Dekoracyjnej w Paryżu w 1925 roku. Wówczas polski pawilon wystawowy okrzyknięty został wielkim odkryciem w sztuce początku XX wieku. Polscy twórcy otrzymali za swoje prace ponad dwieście nagród i wyróżnień, w tym trzydzieści pięć Grand Prix. Jedną z tych ostatnich uhonorowano Szczepkowskiego, projektanta Pawilonu Polskiego za kapliczkę *Boże Narodzenie*. Po paryskim triumfie Szczepkowski stał się jednym z najbardziej rozpoznawalnych twórców polskiej rzeźby. Zrealizował m.in. wiele zamówień rządowych: przed II wojną światową współtworzył dekoracje gmachu Sejmu i reliefy fasady Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie. Nie dziwi więc fakt, że właśnie temu wybitnemu twórcy powierzono stworzenie dwóch monumentalnych pomników najważniejszych postaci polskiego teatru i opery.

Pomnik Stanisława Moniuszki nie był pierwszym monumentem, którym upamiętniono kompozytora w Warszawie. W 1887 roku dzięki staraniom Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego powstało popiersie wykonane w białym marmurze przez Cypriana Godebskiego, mieszkającego we Francji znakomitego polskiego artystę, autora m.in. warszawskiego pomnika Adama Mickiewicza. Rzeźba znajdowała się w kościele Wszystkich Świętych przy placu Grzybowskim. Zniszczona została w czasie walk powstańczych 1944 roku. Czasów wojny nie przetrwało także popiersie kompozytora autorstwa Hipolita Kasjana Marczewskiego, które odsłonięto w 1901 roku w przestrzeniach Teatru Wielkiego.

Kościół Wizytek

... ul. Krakowskie Przedmieście 34
(obecnie parafia św. Krzyża)

Zapytani o twórczość Stanisława Moniuszki przede wszystkim wymienimy tytuły dwóch oper: *Halka* i *Straszny dwór*. Po namyśle dodamy, że skomponował wiele pieśni wydawanych w *Śpiewnikach domowych*. Nie wolno jednak zapominać, że Moniuszko pozostawił w swoim dorobku artystycznym także operetki, balety, kantaty i liczne utwory religijne, w tym kilka

mszy. Był człowiekiem bardzo wierzącym. Każdy dzień rozpoczynał od uczestnictwa w porannym nabożeństwie. Pisał o tym pierwszy biograf kompozytora, Aleksander Walicki: „Zwykle bardzo rano, bo o piątej godzinie, wstawał, a latem nawet wcześniej, i zaraz szedł na mszę do kościoła. Był to zwyczaj, od którego tylko choroba wstrzymać go mogła. Powróciwszy z kościoła, zaraz siadał do pracy, i prawie wszystkie kompozycje o tej porze dnia się utworzyły”. Komponowanie utworów religijnych miało dla artysty wymiar osobistego, duchowego przeżycia.

W Warszawie Moniuszko najczęściej odwiedzał świątynię mieszczącą się przy Krakowskim Przedmieściu – kościół zakonu wizytek. To tu, 19 maja 1872 roku w Zielone Świątki, najprawdopodobniej w obecności kompozytora po raz pierwszy wykonana została jego *Msza Piotrowińska*, ostatni utwór, jaki napisał przed swoją przedwczesną śmiercią. Dzieło na czterogłosowy chór mieszany z towarzyszeniem organów powstało w kwietniu 1872 roku. Według badaczy Moniuszko pracował nad nim zaledwie cztery dni. Co bardzo istotne, jest to msza z tekstem polskim – poezją religijną Justyna Wojewódzkiego.

Klasztor i kościół pod wezwaniem Opieki św. Józefa Oblubieńca Niepokalanej Bogurodzicy Maryi powstał dla sprowadzonych w 1654 roku przez królową Ludwikę Marię Gonzagę zakonnice Nawiedzenia Panny Marii, zwanych wizytkami. Obecny kształt świątyni zawdzięcza Elżbiecie Helenie Sieniawskiej, która ok. 1727 roku powierzyła zaprojektowanie jej wybitnemu włoskiemu architektowi działającemu w Polsce – Karolowi Bayowi. Budowę ukończono w 1761 roku. Powstała świątynia jednonawowa, trójprzęstowa, otoczona dwoma rzędami kaplic. Falująca, dynamiczna fasada jest jej najbardziej

rozpoznawalnym elementem. Nad wejściem do kościoła widnieje herb zakonu wizytek – serce przebite dwoma strzałami, zwieńczone krzyżem i otoczone koroną cierniową. Rzeźbiarsko-stukowy wystrój wnętrza i wspianą amboną w kształcie dzioba łodzi Piotrowej wykonał znakomity warsztat Jana Jerzego Plerscha, a autorem obrazu w ołtarzu głównym przedstawiającym *Nawiedzenie Panny Marii* jest Tadeusz Kuntze-Konicz, jeden z najlepszych XVIII-wiecznych polskich malarzy.

Częścią historii kościoła jest osoba Fryderyka Chopina, który w latach 1825-1826 jako uczeń Liceum Warszawskiego w czasie niedzielnych mszy dla licealistów grał na kościelnych organach. Warto także wspomnieć, że w świątyni tej odbył się pogrzeb Marii Kalergis, wielkiej nieszczęśliwej miłości poety Cypriana Kamila Norwida i gorącej wielbicielki twórczości Moniuszki, wielokrotnie wspierającej go finansowo, a na pogrzebie wykonano mszę żałobną kompozytora. W świątyni możemy zobaczyć pomniki sławnych Polaków: Tadeusza Czackiego i Kazimierza Brodzińskiego, nauczyciela Adama Mickiewicza. Przy głównym wejściu znajduje się epitafium w formie kłęcznika dla ks. Jana Twardowskiego (1915-2006), na którym zostały wyryte słowa ostatniego wiersza księdza-poety.

Kościół klasztorny sióstr wizytek jest jednym z niewielu zabytków warszawskich, które nie zostały zniszczone w czasie działań II wojny światowej. Podczas bombardowań miasta w 1939 roku uszkodzony został narożnik budowli i jedna z kaplic. Kościół prawie nie ucierpiał podczas powstania warszawskiego. Ze swoją rzeźbiarską fasadą świątynia jest jedną z najpiękniejszych budowli Warszawy i jednym z najokazalszych dzieł sakralnej architektury baroku w Polsce.

Bazylika Świętego Krzyża

... ul. Krakowskie Przedmieście 3

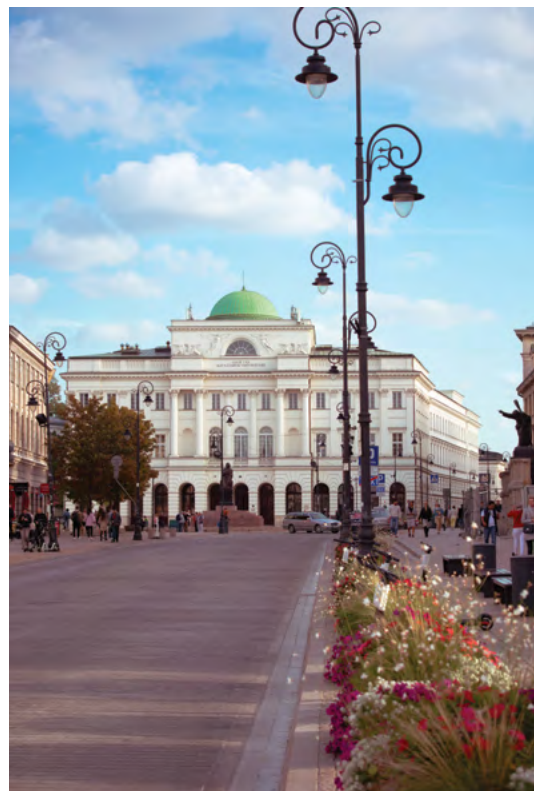
Stanisław Moniuszko nie cieszył się najlepszym zdrowiem, przez wiele lat chorował na serce, a przez większą część swego zawodowego życia pracował ponad miarę: tworzył, dyrygował koncertami i operami, był dyrektorem opery, wykładał także w Instytucie Muzycznym. Z opisów kronikarskich i wspomnień bliskich znamy ostatni dzień życia kompozytora. Jak zazwyczaj, wstał bardzo wcześnie, uczestniczył w porannej mszy świętej, prawdopodobnie w kościele wizytek przy Krakowskim Przedmieściu i – jak miał w zwyczaju – udał się na poranną herbatę do słynnej cukierni Kocha niedaleko Pałacu Staszica. Później oczekiwano go w Instytucie Muzycznym, jednak się tam nie pojawił. Ponieważ poczuł się źle, po krótkiej wizycie w Teatrze Wielkim postanowił wrócić do swego domu przy ulicy Mazowieckiej 3. Na schodach kamienicy zastał, wezwano lekarzy; po południu na krótko odzyskał przytomność, niestety o godzinie 18.00 zmarł w otoczeniu rodziny. Jako przyczynę śmierci podano atak serca.

Egzekwie zostały odprawione trzy dni później w kościele św. Krzyża. 7 czerwca 1872 roku trumna z ciałem kompozytora spoczęła na katafalku otoczonym morzem kwiatów. Nabożeństwo żałobne rozpoczęło się o godzinie 11.00; celebrował je biskup lubelski Walenty Baranowski, wielki patriota, uczestnik walk powstania listopadowego. Podczas mszy artyści polskiej opery wykonali *Requiem* Stanisława Moniuszki. Po mszy żałobnej poniesiono trumnę w kondukcje żałobnym, który tworzył kilkudziesięciotysięczny tłum rodaków, na Cmentarz Powązkowski.

Kościół św. Krzyża jest własnością Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego à Paulo. Od najdawniejszych czasów kościół i parafia były najważniejszymi miejscami kultu religijnego Warszawy oraz ośrodkami pomocy potrzebującym. Świątynia, którą znamy w obecnym kształcie, została wybudowana w latach 1671-1696 według projektu Józefa Szymona Bellottiego, najważniejszego, obok Tylmana z Gameren, twórcy barokowej zabudowy Warszawy. Dwie wieże nakryte późnobarokowymi hełmami zaprojektował Józef Fontana, a jego syn, Jakub Fontana ukończył dzieło, dodając fasadzie półokrągły szczyt wieńczący część środkową oraz charakterystyczne schody z podjazdem. Fasadę ozdobiły rzeźby dłuta Jana Jerzego Plerscha, najważniejszego polskiego rzeźbiarza okresu późnego baroku. Kompozycji całości fasady dopełniły dwa budynki mieszkalne w typie dworcowym autorstwa Jakuba Fontany, usytuowane symetrycznie po bokach kościoła. W 1858 roku przed kościołem stanęła figura Chrystusa niosącego krzyż; na cokole z czarnego granitu widnieje napis: *Sursum corda*, czyli *W górę serca*.

Kościół św. Krzyża został zniszczony już w pierwszych dniach II wojny światowej, najbardziej ucierpiał jednak w czasie powstania warszawskiego. Strącona z cokołu rzeźba Chrystusa została wywieziona z miasta przez Niemców z przeznaczeniem na przetopienie. Posąg udało się jednak odzyskać po zakończeniu wojny i po renowacji 19 lipca 1945 roku, uroczystie ustawiono go na dawnym miejscu. Świątynia została odbudowana w latach 1945-1953. W ostatnich latach przeszła poważny remont, w czasie którego zrekonstruowano wiele utraconych w czasie II wojny światowej elementów wystroju wnętrza.

Świątynia Świętokrzyska wielokrotnie była świadkiem doniosłych wydarzeń z życia państwa i miasta. To tutaj w 1683 roku król Jan III Sobieski modlił się o zwycięstwo przed wyprawą wiedeńską. W kościele odbywały się uroczystości związane z koronacją Stanisława Augusta Poniatowskiego w 1764 roku – by wymienić tylko niektóre. W filarze nawy głównej wmurowana jest urna z sercem Fryderyka Chopina. Znajdują się tu również liczne tablice upamiętniające i epitafia, m.in. Juliusza Słowackiego, Zygmunta Krasińskiego, Adama Mickiewicza, Bolesława Prusa i Władysława Sikorskiego.

→ W 1827 roku rodzina Moniuszków przeprowadziła się z leżącego niedaleko Mińska (obecnie Białoruś) rodzinnego majątku Ubiel do Warszawy. Ojciec kompozytora, Czesław chciał, aby ukochany jednak uczył się i kształcił w stolicy Królestwa Polskiego. Początkowo zamieszkali na Żoliborzu, a rok później przeprowadzili się do stojącego u zbiegu Krakowskiego Przedmieścia i Nowego Światu Pałacu Staszica. Od strony Nowego Światu, w części dochodowej pałacu znajdowały się mieszkania do wynajęcia. Oficynę, której okna wychodziły na Pałac Kazimierzowski, gdzie w owym czasie z rodziną mieszkał młody Fryderyk Chopin, zajął Stanisław z rodzicami.

Pałac Staszica wybudowano w latach 1802-1823 jako siedzibę Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, do którego należały najwybitniejsze osobowości doby polskiego Oświecenia. Powstało ono w 1800 roku z inicjatywy Stanisława Sołtyka, jednego z najaktywniejszego działaczy na rzecz uchwalenia Konstytucji 3 Maja w 1791 roku.

Stanisław Staszic (1755-1826) był jednym z najważniejszych polskich działaczy oświatowych i społeczników przełomu XVIII/XIX wieku. Pałac nazwany jego imieniem wzniesiono w stylu klasycystycznym według projektu najwybitniejszego architekta działającego wówczas w Polsce, Antonia Corazziego (twórcy m.in. projektu Teatru Wielkiego). Okazały gmach miał stanowić miejsce spotkań ludzi nauki, miał też pomieścić rękopiśmienne i bibliofilskie zbiory Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk i kolekcję dzieł sztuki, militariów i pamiątek ofiarowanych Towarzystwu przez twórcę Legionów Polskich we Włoszech, generała Jana Henryka Dąbrowskiego.

Na pierwsze piętro pałacu, gdzie mieściła się główna sala posiedzeń, trzy sale biblioteczne oraz dwie sale przeznaczone na zbiory minerałów wiodły marmurowe schody z poręczami z lanego żelaza. W całej przestrzeni budynku znajdowały się liczne dzieła sztuki – świetne obrazy Jana Antoniego Blanka i Marcella Bacciarellego, rzeźby oraz pamiątki patriotyczne, m.in. chorągiew Mahometa zdobyta w czasie bitwy pod Wiedniem przez króla Jana III Sobieskiego. Z całą pewnością atmosfera pałacu, jego bywalcy i otoczenie miały niebagatelne znaczenie w kształtowaniu osobowości Stanisława Moniuszki.

Po upadku powstania listopadowego Towarzystwo zostało rozwiązane przez władze carskie, a pałac przez kolejne dziesięciolecie zmieniał właścicieli i funkcje. Zniszczony całkowicie podczas I wojny światowej, odbudowany w dwudziestolecu międzywojennym, ucierpiał ponownie już we wrześniu 1939 roku, gdy podczas nalotów zbombardowana została cała jego prawa strona i unicestwione górne kondygnacje od Nowego Światu. W czasie powstania warszawskiego gmach był placówką powstańczą zgrupowań „Harnaś” i „Krybar”. Po upadku powstania pałac został spalony przez Niemców. Odbudowany w latach 1946-1950 pod kierunkiem Piotra Biegańskiego jest obecnie siedzibą wydziałów i instytutów Polskiej Akademii Nauk, a od 1981 roku także reaktywowanego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego.

Pomnik Mikołaja Kopernika przed Pałacem Staszica

... ul. Krakowskie Przedmieście

11 maja 1830 roku jedenastoletni Stanisław Moniuszko stał się świadkiem wiekopomnego wydarzenia, jakim było odsłonięcie pomnika Mikołaja Kopernika przed Pałacem Staszica, gdzie przyszły kompozytor od dwóch lat mieszkał wraz z rodzicami. Idea upamiętnienia jednej z najważniejszych postaci nie tylko w historii Polski, ale i świata, narodziła się w kręgu osób związanych z Towarzystwem Warszawskim Przyjaciół Nauk, a jej głównym inicjatorem i donatorem był Stanisław Staszic.

Uroczystość odsłonięcia pomnika odbyła się w pochmurny, majowy dzień w obecności tłumnie zgromadzonych warszawiaków. Jako pierwszy przemawiał Julian Ursyn Niemcewicz. Jak podają relacje naocznych świadków, gdy padły słowa: „Przyszła dzień gdzie to słońce, w które Kopernik przez pół wieku wlepione miał oczy, dziś na wizerunek jego łaskawe rzuci promienie...”, wiatr rozwił zastaniające niebo chmury i promień majowego słońca oświetlił dopiero co odsłonięty pomnik. Oprawę uroczystości dopełniał hymn skomponowany na tę okazję przez Karola Kurpińskiego, wybitnego kompozytora, późniejszego poprzednika Moniuszki na stanowisku dyrektora Teatru Wielkiego, wykonany przez orkiestrę teatralną i chóry pod dyrekcją Józefa Elsnera, nauczyciela Fryderyka Chopina.

Autorem projektu pomnika był wybitny rzeźbiarz pochodzenia duńskiego, Bertel Thorvaldsen (1770-1844). Była to druga, obok konnego posągu księcia Józefa Poniatowskiego rzeźba tego autora zrealizowana dla Warszawy. Przedstawia figurę siedzącego astronoma, z cyrklem w prawej i sferą armilarną w lewej dłoni. Wstępny plan zakładał umieszczenie jego postaci na wielkim globusie nieba, ale ostatecznie wybrano skromniejszą wersję cokołu autorstwa Adama Idźkowskiego (1798-1879). Figurę Kopernika odlano w fabryce brązowniczej Jana Baptysty Gregoire'a i syna, która mieściła się przy ulicy

Świętojerskiej. Na cokole znajdują się dwa napisy – łaciński: *Nicolao Copernico Grata Patria (Mikołajowi Kopernikowi wdzięczna Ojczyzna)* oraz polski: *Mikołajowi Kopernikowi Rodacy*.

Największych uszkodzeń doznał pomnik w czasie walk powstania warszawskiego. Po jego klęsce figura astronoma została strącona z postumentu przez wojska niemieckie i wywieziona z Warszawy z intencją przetopienia. Po wojnie pomnik został odnaleziony na złomowisku we wsi Hajduki Nyskie, skąd natychmiast przewieziono go do Warszawy i prowizorycznie – już 22 lipca 1945 roku – ustawiono na poprzednim miejscu. W 1949 roku pod kierunkiem wybitnego rzeźbiarza Stanisława Jagmina (1875-1961) w warszawskiej odlewni Braci Łopieńskich dokonano restauracji figury, uzupełniając ubytki i łatając dziury po pociskach. Ponowne odsłonięcie odrestaurowanego monumentu odbyło się cztery lata później.

Pomnik genialnego astronoma jest nie tylko doskonałym przykładem rzeźby pomnikowej pierwszej połowy XIX wieku, ale też jednym z symboli Warszawy. O tym, jak ważny jest dla Polaków mieszkających na całym świecie, niech świadczy fakt, że w 1966 roku z inicjatywy Polonii kanadyjskiej powstały dwie jego kopie, które stoją przed wejściem do planetariów w Montrealu i Chicago.

Kościół Świętej Trójcy

... Plac Matachowskiego 1

Od najmłodszych lat Stanisław Moniuszko wykazywał duży talent muzyczny. Podczas pobytu rodziny w Warszawie kształcił się nie tylko w słynnym Gimnazjum Pijarów, ale pobierał również nauki u młodego organisty kościoła ewangelickiego, Augusta Freyera (1801-1883). Ten pochodzący z miasteczka Oberschaar koło Annabergu Niemiec sprowadził się do Warszawy w 1827 roku, aby kontynuować studia muzyczne pod kierunkiem Józefa Elsnera, znakomitego kompozytora, też Niemca z pochodzenia. Dzięki nauczycielowi Freyer przyjął się z innym jego uczniem, Fryderykiem Chopinem, który zaliczał go do grona swoich najbliższych przyjaciół. Freyer pozostał w Polsce już do końca życia, działając głównie jako pedagog muzyczny. Uznawany był też za najlepszego organistę stolicy. Jego działalność kompozytorska i pedagogiczna związana była przede wszystkim ze stanowiskiem organisty przy parafii ewangelickiej pod wezwaniem św. Trójcy.

Kościół ewangelicko-augsburski był najwyższą budowlą osiemnastowiecznej Warszawy. Decyzja o budowie świątyni dla warszawskiej gminy ewangelickiej zapadła już w 1773 roku. Architektem, który sporządził pierwsze plany budowy kościoła był Efraim Schroeger, jednak ostatecznie król Stanisław August Poniatowski, który zastrzegł sobie prawo wyboru projektu świątyni, wskazał jako autora Szymona Bogumiła Zuga. Budowę kościoła rozpoczęto w kwietniu 1777 roku, a już dzień 2 lipca 1779 roku można uważać za oficjalną datę ukończenia prac budowlanych.

Kościół jest jedyną zrealizowaną w Warszawie ideą świątyni centralnej, odwołującą się do rzymskiego Panteonu. Świątynię wzniesiono na planie krzyża greckiego, w który wpisana jest rotunda zwieńczona kopułą o średnicy 34 metrów.

Na szczycie kopuły znajduje się charakterystyczna, okrągła nadbudówka z oknami, zwana latarnią.

W 1861 roku Stanisław Moniuszko, już jako dyrektor Opery, wspomógł gminę ewangelicką w zorganizowaniu koncertu charytatywnego na rzecz domu starców i sierot. Dwukrotnie powtórzony koncert odbył się 19 i 21 czerwca i zgromadził liczną publiczność. Na program koncertu wybrał Moniuszko głównie utwory polskich kompozytorów. Gazeta „Kurier Warszawski” donosiła: „Artyści i amatorowie nie szczędzili swych trudów. P. Dobrski równie porywał śpiewem swoim obecnych, wykonując Modlitwę utworu Stradelli, a wszystko to pod kierunkiem niezmordowanego dyrektora St. Moniuszki, któremu Towarzystwo zawdzięcza układ całego tego dzieła”. W następnych latach Moniuszko jeszcze kilkakrotnie organizował takie koncerty wraz z gminą ewangelicką.

Kościół w swej niemal niezmienionej formie dotrwał aż do wybuchu II wojny światowej. Mimo kilku remontów i niewielkich przekształceń, stanowił niezmienny element panoramy miasta. Niestety, już na początku września 1939 roku spłonął niemal w całości. Rekonstrukcja świątyni odbywała się w latach 1949-1957 według planów architekta Teodora Bursche. W roku 1951 kościół został przejęty przez Ministerstwo Kultury i Sztuki i przeznaczony na użytek zarządu Filharmonii Warszawskiej jako miejsce reprezentacyjnych koncertów, zebrań oraz wystaw. Jednak w 1956 roku kościół zwrócono parafii ewangelicko-augsburskiej.

Kultywując muzyczną tradycję tego miejsca, parafia ewangelicko-augsburska organizuje w kościele wiele koncertów.

Warszawskie adresy. Tablica upamiętniająca ostatnie miejsce zamieszkania Stanisława Moniuszki

... ul. Mazowiecka 3/5

Zanim Stanisław Moniuszko na stałe osiadł w Warszawie, bywał w stolicy Królestwa Polskiego wielokrotnie. Podczas swoich tymczasowych pobytów najczęściej zatrzymywał się w Hotelu Rzymskim, mieszczącym się przy nieistniejącej już ulicy Nowosenańskiej, obecnie ulicy Moliera. Przez dłuższy czas mieszkał też w domu czynszowym przy ulicy Oboźnej 8, gdzie pracował nad *Halką*, której premiera w Teatrze Wielkim 1 stycznia 1858 roku przyniosła mu stawę i uwielbienie publiczności; de facto przesądziła też o przeniesieniu się kompozytora wraz z rodziną do Warszawy na stałe. Nastąpiło to w drugiej połowie 1858 roku po nominacji na dyrektora opery. Moniuszko wcześniej poślubił miłość swego życia, Aleksandrę Müller (1821-1891), z którą doczekał się dziesięciorga dzieci. Był człowiekiem niezwykle rodzinnym, co wyniósł ze swego domu rodzicielskiego: bliższa i dalsza familia zawsze najchętniej spędzała czas w swoim gronie. Przez wiele lat państwo Moniuszkowie wraz z licznym potomstwem mieszkali wspólnie z teściową, którą kompozytor darzył wielkim szacunkiem. Współcześni mu biografowie pozostawili opis wzruszających scen błogosławieństwa, jakiego udzielała kompozytorowi przed każdym wielkim wydarzeniem w jego życiu.

Konieczność utrzymania dużej rodziny i służby, a nie rzadko było to około szesnastu, siedemnastu osób, wymagała od muzyka wielkiego wysiłku i pracy często ponad jego siły. Był bardzo kochającym mężem i ojcem, z niezwykle poświęceniem dbającym o zapewnienie rodzinie dobrego życia. Dla tak znacznej liczby domowników wynajęcie przyzwoitego mieszkania nie było sprawą łatwą, dlatego rodzina przeprowadzała się kilkakrotnie. Dodatkowo, jako że kompozytor bardzo często zmagał się z kłopotami finansowymi, zdarzało się, że w okresie letnim, kiedy żona wyjeżdżała z dziećmi

na wakacje, wyprowadzano się z jednego mieszkania aż do czasu wynajmu kolejnego domu, co pozwalało zaoszczędzić pieniądze za czynsz.

Znamy wszystkie warszawskie adresy Moniuszków. Dwukrotnie mieszkali przy Krakowskim Przedmieściu pod numerem 81, później pod numerem 71. Na frontowej ścianie budynku domu, numer 81, znajduje się tablica przypominająca, że twórca opery narodowej mieszkał tutaj w latach 1858-1860. Stanisław Moniuszko ogromnie lubił Krakowskie Przedmieście. Uczęszczał na poranne nabożeństwa do kościoła wizytek, a w kamienicy pod numerem 1, nieopodal pomnika Kopernika pijał herbatę w znakomitej cukierni Kocha. W następnych latach kolejno mieszkał w domu przy ulicy Wierzbowej 2 (1860-1866), potem przez rok nieopodal Ogrodu Saskiego przy Niecałej 9, a w latach 1867-1870 w kamienicy przy Nowym Świecie 39. Ostatnie dwa lata życia spędził przy ulicy Mazowieckiej 3, gdzie zmarł na atak serca wieczorem, 4 czerwca 1872 roku.

W 1908 roku na frontowej ścianie kamienicy przy ulicy Mazowieckiej odstonięto tablicę upamiętniającą jej wielkiego mieszkańca, której fundatorem było Warszawskie Towarzystwo Muzyczne. Dom przy Mazowieckiej nie przetrwał działań II wojny światowej, ale na odbudowanym w tym samym miejscu budynku, pod adresem Mazowiecka 3/5 w 100. rocznicę śmierci kompozytora, 4 czerwca 1972 roku ponownie wmurowano pamiątkową tablicę.

W kilkusetletniej historii Warszawy ulica Stanisława Moniuszki jest stosunkowo młoda, gdyż liczy niewiele ponad wiek. Wytyczona została w 1900 roku w związku z budową gmachu Filharmonii Warszawskiej na terenie zlikwidowanego Szpitala Dzieciątka Jezus. Dzięki staraniom Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego w tym samym roku nowej ulicy nadano imię wybitnego kompozytora.

Rok 1900 był dla urbanistyki Warszawy momentem przełomowym. Rozpoczęto wówczas wiele inwestycji i wprowadzono równie wiele zasadniczych zmian planistycznych, które miały nadać miastu nowoczesną strukturę. Nowe rozplanowanie Śródmieścia i wkomponowanie węń budynku Filharmonii wiązało się z wyburzeniem części starej zabudowy i wytyczeniem nowych, szerokich, łatwo przejezdnych ulic. Kiedy z końcem XIX wieku zapadła decyzja o budowie Filharmonii, tereny Szpitala Dzieciątka Jezus zostały rozparcelowane pod nowe ulice. Tak powstały: ulica Stanisława Moniuszki, ulica Henryka Sienkiewicza i ulica księdza Gabriela Boduena, przedłużono także ulicę Jasną. Sam szpital został przeniesiony na ulicę Lindleya, gdzie mieści się do dzisiaj. Na poszpitalnym placu zbudowano również w 1900 roku siedzibę Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych.

Uroczyście otwarta w 1901 roku Filharmonia szybko nadała ulicy Moniuszki szczególną rangę i zachęciła inwestorów do budowania przy niej reprezentacyjnych kamienic. Przy ulicy Moniuszki mieściło się kilka ważnych dla historii miasta i Polski adresów.

Pod numerem 2 mieścił się pensjonat Wandy Romanówny. Na drugim piętrze pensjonatu, w specjalnie przygotowanej kwaterze mieszkał w dniach 10-13 listopada 1918 roku Józef Piłsudski, którego przyjazd z Magdeburga do Warszawy

stał się symbolicznym początkiem odzyskania przez Polskę niepodległości. W latach 1912-1914 na działce sąsiadującej z pensjonatem zbudowano siedzibę Banku Pierwszego Warszawskiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu. Zniszczony w czasie wojny, został odbudowany i rozbudowany. Obecnie jest siedzibą Warszawskiego Ośrodka Telewizyjnego. W 1930 roku pod ówczesnym numerem 10 wybudowano gmach włoskiego towarzystwa ubezpieczeń Riunione Adriatica di Sicurtà. Mieściła się tutaj także znana restauracja Adria, jeden z najelegantszych lokali przedwojennej Warszawy, gdzie spotykali się członkowie rządu, przedstawiciele elit II Rzeczypospolitej oraz pisarze, poeci i artyści.

Zabudowa ulicy Moniuszki nie przetrwała walk powstania warszawskiego. Większość kamienic i kościół Imienia Jezus legły w gruzach, podobnie jak gmach Filharmonii Warszawskiej. Odtworzona po wojnie ulica imienia kompozytora ma inny przebieg niż jej historyczny trakt: zaczyna się przy Placu Powstańców Warszawy, biegnie przecinając ulicę Jasną, plac Emila Młynarskiego, jednego z inicjatorów budowy Filharmonii w Warszawie, następnie przez pasaż Witolda Rowickiego, dyrygenta i kompozytora i kończy się ślepo tuż przed ulicą Marszałkowską. Odbudowana Filharmonia ma także zupełnie odmienną od pierwotnej formę stylistyczną, od ulicy Moniuszki znajduje się wejście do jej Sali Kameralnej.

Filharmonia Narodowa. Posągi Stanisława Moniuszki i Fryderyka Chopina nad wejściem głównym

... ul. Jasna 5

24

W listopadzie 2001 roku wielkim wydarzeniem wieńczącym obchody 100. rocznicy powstania Filharmonii Narodowej było odświeżenie dwóch ocalałych ze zniszczeń wojennych oryginalnych posągów Fryderyka Chopina i Stanisława Moniuszki, ponownie umieszczonych na fasadzie budynku Filharmonii. Pierwotnie budynek zdobiły figury czterech kompozytorów: Wolfganga Amadeusza Mozarta, Ludwiga van Beethovena, Fryderyka Chopina i Stanisława Moniuszki. Ocalałe, chociaż uszkodzone rzeźby Moniuszki i Chopina przez prawie 50 lat przechowywane były w lapidarium warszawskiego Muzeum Ziemi. Niegdyś zdobiły elewację boczną od strony ulicy Jasnej, obecnie znajdują się nad wejściem głównym do Filharmonii. Figury wykonane przez Władysława Mazura na początku XX wieku, to jedyne zachowane fragmenty dekoracji przedwojennego budynku. Wykonana w piaskowcu rzeźba Stanisława Moniuszki przedstawia go w całej postaci, w odświętnym stroju, z płaszczem przerzuconym przez lewe przedramię. Wojenne zniszczenia pozbawiły posąg twarzy, prawej ręki i stóp, ale dzięki przechowywanych w Muzeum Narodowym zdjęciom i fachowej renowacji powrócił on do dawnego wyglądu.

Pomysł zbudowania filharmonii w Warszawie narodził się w samym końcu XIX wieku, a głównym inicjatorem tego przedsięwzięcia był Aleksander Rajchman (1855-1915), redaktor i wydawca czasopisma „Echo Muzyczne, Teatralne i Artystyczne”. Gmach Filharmonii Warszawskiej powstał w latach 1900-1901 według projektu Karola Kozłowskiego i wzorowany był na XIX-wiecznych europejskich budynkach filharmicznych i operowych, przede wszystkim na Operze Paryskiej. Zaprojektowany z wielkim rozmachem, nakryty bardzo charakterystycznym dachem mansardowym o kształcie naśladowującym kopułę otrzymał bogaty wystrój rzeźbiarski i dekoracje

w stylu eklektycznym, z wielką przewagą cech neorenesansowych. Figury kompozytorów dopełniały dekoracji ryzalitów fasady, które wieńczyły alegoryczne grupy rzeźbiarskie autorstwa Stanisława Lewandowskiego. We wnętrzu znajdowała się wielka sala koncertowa, którą z trzech stron otaczały balkony pierwszej kondygnacji. W foyer dla publiczności, w galerii najważniejszych polskich muzyków wisiał portret Stanisława Moniuszki namalowany przez jednego z najlepszych portrecistów tego czasu, Stanisława Lentza. Uroczysta inauguracja działalności Filharmonii miała miejsce 5 listopada 1901 roku, a otwarcie uświetnił m.in. solowy występ Ignacego Jana Paderewskiego. Na program tego wyjątkowego koncertu złożyła się wyłącznie polska muzyka: utwory Fryderyka Chopina, Zygmunta Stojowskiego, Zygmunta Noskowskiego, Władysława Żeleńskiego i oczywiście Stanisława Moniuszki.

Budynek został całkowicie zniszczony podczas II wojny światowej. Nowy gmach o odmiennej architekturze wybudowany został w latach 1950-1955 według projektu Eugeniusza Szparkowskiego i Henryka Białobrzęskiego. Eklektyczna fasada i dekoracje rzeźbiarskie zastąpione zostały portykiem kolumnowym, wpisującym wygląd budynku w nurt architektury socrealistycznej. Uroczysta inauguracja nowej siedziby Filharmoników Warszawskich miała miejsce 21 lutego 1955 roku i połączona była z inauguracją V Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina. Tego samego dnia, z okazji rozpoczęcia pierwszego sezonu w nowej, własnej siedzibie Filharmonia Warszawska została uhonorowana mianem Filharmonii Narodowej.

25

Warszawski Instytut Muzyczny

... ul. Okólnik 1 (wejście także od ul. Tamka)

Życie zawodowe Stanisława Moniuszki po jego przeprowadzce do Warszawy w 1858 roku było wypełnione intensywną pracą kompozytorską, obowiązkami dyrygenta i dyrektora opery; mimo to znajdował on czas, by zaangażować się również w działalność Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego i wykładać w tutejszym Instytucie Muzycznym.

Moniuszko swoją współpracę z Instytutem Muzycznym rozpoczął sześć lat po osiedleniu się w Warszawie. Od 1864 roku aż do śmierci w 1872 roku prowadził tam wykłady z zakresu harmonii, kompozycji i kontrapunktu. Był również kierownikiem zespołu chóralnego. Uczniami kompozytora byli m.in. Zygmunt Noskowski, znakomity kompozytor i dyrygent oraz Henryk Jarecki, który był wyróżniającym się i ulubionym uczniem Stanisława Moniuszki; jego młodzieńcze utwory Moniuszko włączał do programów swych koncertów kompozytorskich.

Instytut Muzyczny, najstarsza i najważniejsza polska uczelnia muzyczna, w swych tradycjach wywodzi się z założonej w 1810 roku przez Józefa Elsnera i Wojciecha Bogusławskiego Szkoły Głównej Muzyki, zlikwidowanej przez władze carskie po upadku powstania listopadowego. Założony w 1861 roku przez Apolinarego Kątskiego, wybitnego polskiego skrzypka, ucznia Niccolò Paganiniego, działał aż do zakończenia I wojny światowej. W 1854 roku szkoła została ulokowana w zaniedbanym Pałacu Gnińskich (Zamku Ostrojskich), między ulicą Tamka a Okólnik, gdzie wcześniej znajdowały się koszary wojskowe. Tam też wykładał Stanisław Moniuszko. Obecnie w Zamku Ostrojskich mieści się nowoczesne, największe na świecie Muzeum Fryderyka Chopina.

Dopiero na początku XX wieku zapadła decyzja, aby na parcelowanych pod zabudowę mieszkalną terenach ulicy Okólnik została wybudowana nowa siedziba szkoły

muzycznej. Autorem projektu budynku, w którym mieściła się zarówno sala koncertowa, jak i sale wykładowe, był Stefan Szyller, architekt znany jako projektant gmachów Politechniki Warszawskiej oraz Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych przy placu Małachowskiego. Szyller stworzył budynek w stylu neoklasycystyczno-empirowym. W 1918 roku Instytut Muzyczny został przekształcony w Państwowe Konserwatorium Muzyczne, a w roku 1930 uczelnia uzyskała status szkoły wyższej. Jej pierwszym rektorem był jeden z najważniejszych polskich kompozytorów, Karol Szymanowski.

W latach II wojny światowej uczelnia działała oficjalnie jako zawodowa szkoła muzyczna. W czasie powstania warszawskiego, jak większość zabudowy Śródmieścia, budynek został spalony. W konkursie architektonicznym na koncepcję nowego budynku Akademii Muzycznej, stworzenie projektu powierzono zespołowi czterech architektów: Witoldowi Benedekowi, Stanisławowi Niewiadomskiemu, Stefanowi Sienickiemu oraz Władysławowi Strumille. W latach 1959-1966 zbudowano nowoczesny budynek akademicki przy ulicy Okólnik 2. Od 2008 roku szkoła nosi oficjalną nazwę: Uniwersytet Muzyczny Fryderyka Chopina.

Pomimo rozlicznych zajęć związanych z pracą kompozytorską, dyrygencką i dydaktyczną, Stanisław Moniuszko często angażował się w działalność związaną z rozpowszechnianiem kultury muzycznej. Warszawskie Towarzystwo Muzyczne zostało założone 15 stycznia 1871 roku przy znacznym współudziale kompozytora, z inicjatywy Władysława Wiślickiego, krytyka muzycznego i pedagoga. W gronie założycieli znaleźli się m.in. Maria Kalergis, wybitna pianistka i mecenas artystów oraz Henryk Wieniawski, światowej sławy skrzypek i kompozytor.

Już w marcu 1871 roku w siedzibie Towarzystwa, które wówczas mieściło się w Salach Redutowych Teatru Wielkiego otwarte zostały biblioteka i czytelnia. Pozycje nutowe i książki służyły głównie członkom Towarzystwa, ale także amatorskim zespołom chóralnym i instrumentalnym oraz uczniom Szkoły Muzycznej. Działalność wydawniczą zainaugurowano w 1874 roku drukiem wyciągu fortepianowego na cztery ręce *Sonetów krymskich* Stanisława Moniuszki.

Z końcem XIX wieku zintensyfikowano działalność na rzecz zbierania i opracowywania materiałów związanych z polskim życiem muzycznym. W 1891 roku z inicjatywy etnografa i muzykologa, Jana Karłowicza powstała m.in. Sekcja im. Stanisława Moniuszki, której misją było zbieranie rozproszonych rękopisów, pamiątek, druków i korespondencji kompozytora. Karłowicz rozpoczął również planową edycję jego niewydanych wcześniej utworów.

W latach 1909-1939 Towarzystwo mieściło się w gmachu Filharmonii Warszawskiej. W owym czasie głównym celem działalności Towarzystwa, które miało własne chóry i amatorską orkiestrę smyczkową, było organizowanie koncertów i upowszechnianie muzyki polskiej. To właśnie dzięki staraniom Warszawskiego Towarzystwa Muzycznego odbyły się

m.in. trzy pierwsze edycje Konkursu Chopinowskiego (1927-1937), zasługą Towarzystwa było też m.in. nazwanie w 1900 roku imieniem Stanisława Moniuszki nowo powstałej ulicy, wytyczonej przy budowie gmachu Filharmonii Warszawskiej.

Czas II wojny światowej przerwał działania i mocno zdeprawstował zbiory Towarzystwa; unicestwione zostały wszystkie posiadane druki nutowe, a rękopisy muzyczne uległy zniszczeniu w ok. czterdziestu procentach. Działalność Towarzystwa została reaktywowana zaraz po wyzwoleniu stolicy, a w 1951 roku przyjęto ono imię Stanisława Moniuszki. Od roku 1966 na stałe organizacja działa w pięknie usytuowanym Pałacu Szustra w parku Morskie Oko na Mokotowie. Do najcenniejszej części zbiorów Towarzystwa należą spuścizny kompozytorskie m.in. Stanisława Moniuszki, Mieczysława Karłowicza, Zygmunta Noskowskiego, Ignacego Feliksa Dobrzyńskiego, kolekcje prywatne i korespondencja (m.in. Fryderyka Chopina, Karola Szymanowskiego, Stanisława Moniuszki i Mieczysława Karłowicza). Poza gromadzeniem i przechowywaniem druków nutowych, pamiątek i rękopisów XIX-wiecznych polskich kompozytorów i muzyków, Towarzystwo prowadzi akcje propagowania muzyki klasycznej poprzez organizowanie ognisk muzycznych, koncertów oraz wystaw.

Cmentarz Powązkowski

... ul. Powązkowska 14 (kwatery 9, rząd III)

Po zakończonej ceremonii żałobnej w kościele św. Krzyża, 7 czerwca 1872 roku o godzinie 12.30 wyruszył Stanisław Moniuszko w swą ostatnią drogę wiodącą ulicami Warszawy na Cmentarz Powązkowski. Trumna wielkiego artysty niesiona była początkowo m.in. przez Siergieja Muchanowa, wielkiego mecenasa artysty, później przez pracowników teatru.

Trwający cztery godziny przemarsz żałobny stał się wielką manifestacją patriotyczną, która zgromadziła około 80.000 Polaków. Jak pisał dziennikarz czasopisma „Kłosy”: „O godzinie w pół do pierwszej, ruszył pochód żałobny. Na czele postępowały sieroty i starcy Towarzystwa Dobroczynności, którego członkiem był zmarły; dalej szli uczniowie szkół publicznych z wieńcem kwiatów, po nich uczniowie i uczennice Instytutu Muzycznego, poprzedzani przez członków Rady zarządzającej i profesorów Instytutu. Za tymi szła orkiestra Lignicka pod dyktando Bilsego, wykonywając marsz żałobny Szopena w układzie na instrumenta dęte”.

Pochód wyruszył sprzed kościoła św. Krzyża, szedł Krakowskim Przedmieściem i ulicą Senatorską. Zatrzymał się przed gmachem Teatru Wielkiego, gdzie wykonano marsz żałobny z zakomponowanymi motywami z opery *Halka*. Później trumnę niesiono ulicami Bielańską i Nalewki aż na Cmentarz Powązkowski. Nad grobem kompozytora przemawiał pisarz i przyjaciel Jan Chęciński, autor m.in. libretta do *Straszego dworu*.

Cmentarz Powązkowski powstał w 1790 roku na ziemi ofiarowanej przez Melchiora Korwin-Szymanowskiego, właściciela jurydyki Szymanowszczyzna, położonej na północ od warszawskiego Nowego Miasta. Podarowany teren przylegał do wsi Powązki, stąd utrwaliła się nazwa nekropolii. Twórcą rozplanowania i zagospodarowania terenu na potrzeby

pochówku mieszkańców Warszawy był Dominik Merlini, nadworny architekt króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Cmentarz założono w dzień świętego Karola Boromeusza czyli 4 listopada, a dwa lata później położono kamień węgielny pod kościół pod tym wezwaniem, którego architektem był także Merlini. Jest to budowla jednonawowa z transeptem nakryta kopułą. Od strony południowej znajdują się katakumby w stylu klasycystycznym, w których chowane były osoby zastużone dla miasta i kraju. Spoczął tu m.in. wybitny działacz polityczny Hugo Kołłątaj, literat Franciszek Bohomolec, ale także Michał Gugenmus, najstynniejszy zegarmistrz Warszawy. W 1925 roku na cmentarzu wytyczona została Aleja Zastużonych, a pierwszym w niej pochowanym był laureat literackiej Nagrody Nobla, Władysław Reymont. Do otoczonego murem ogrodzeniem cmentarza wiodą obecnie bramy: I przy kościele, II ozdobiona rzeźbą brama św. Honoraty i brama IV (wszystkie od ulicy Powązkowskiej), brama V od ulicy Tatarskiej oraz dwa wejścia od ul. Ostroroga.

W 1908 roku ciała Stanisława Moniuszki i jego żony Aleksandry (1821-1891) spoczęły w nowym, rodzinnym grobowcu, ufundowanym przez Warszawskie Towarzystwo Muzyczne. Po II wojnie światowej prochy kompozytora zostały przeniesione do oddzielnego grobowca w kwaterze 9 (rząd III), który sąsiaduje z pomnikiem rodziców Fryderyka Chopina.

W czasie II wojny światowej cmentarz wraz z zabudowaniami uległ poważnym zniszczeniom; odbudowa kościoła trwała przez całą dekadę lat 50-tych XX wieku. Od 1974 roku działa powołany przez Jerzego Waldorffa Społeczny Komitet Opieki nad Starymi Powązkami, którego liczne działania i słynne kwesty przyczyniły się do uratowania i odnowienia wielu zabytkowych nagrobków i pomników cmentarza.

Autorka: Joanna Tarnawska

Zdjęcia: Wojciech Olszanka

Projekt graficzny: Maria Bukowska/Temperówka

Redakcja i koordynacja projektu: Marcin Bogucki

Korekta: Katarzyna Budzyńska

Organizator:

Moniuszko
2019 ROKIEM **200.**
STANISŁAWA MONIUSZKI

Realizacja działań w ramach obchodów **Ministerstwo**
200. rocznicy urodzin Stanisława Moniuszki **Kultury**
Dofinansowano ze środków **i Dziedzictwa**
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego **Narodowego**

Partner

 :instytut+centralny

Organizacja Narodów
Zjednoczonych
dla Wychowania,
Nauki i Kultury

200. rocznica urodzin
Stanisława Moniuszki
Obchodzona pod auspicjami UNESCO

www.spacerownikteatralny.pl

